

Kulturno-istorijske znamenitosti

Manastir Grnčarica (XVI vek), zadužbina kralja Dragutina Nemanjića, nalazi se na teritoriji opštine Batočina, u živopisnom predelu naselja Prnjavor. U vreme Kočine krajine manastir biva zapušten, a obnovila su ga tri brata Grka, koji su po zanimanju bili grnčari, pa je narod iz zahvalnosti njihovu zadužbinu prozvao Grnčarica.

Crkva brvnara pokrivena šindrom u Brzanu podignuta je 1822. godine. Ktitor je bio knjaz Miloš lično. Ova crkva je danas, kao kulturno-istorijski spomenik, pod zaštitom države.

Manastir Manasija se nalazi nadomak Despotovca, zadužbina je despota Stefana Lazarevića i predstavlja najveću građevinu među spomenicima moravske arhitektonske stilske grupe. Crkva je posvećena Svetoj Trojici i izgrađena je između 1407. i 1418. godine, za života despota Stefana i predstavlja njegov mauzolej. Manastirski kompleks se sastoji od crkve unutar tvrđave nepravilne osnove. Sa masivnih zidova tvrđave diže se 11 kula od kojih je najviša Don Žon – Despotova kula. U manastiru Manasija je tokom XV veka delovala čuvena Resavska škola, sa prepisivačkom radionicom, čija su dela bila neprikosnoveni uzori u potonjim vekovima.

Manastir Kamenac

Zadužbina despota Stefana Lazarevića je nastala u vreme gradnje manastira Kalenić. Manastirska crkva zidana je od 1416. do 1426. godine. Kamenac je živopisan kada i crkva u Borču, 1533. godine, ali su Turci te freske premalterisali. Novi ikonostas i rezbariju je uradio Dimitrije Posniković u XIX veku.

Crkva u Borču

Boračka crkva je podignuta 1350. godine ispod samog Boračkog krša i posvećena je Svetom Arhanelu Mihailu. Zidana je kao jednobrodna građevina od kamena u krečnom malteru sa niskim kubetom, koje je u temenu izdubljeno, obuhvaćeno sistemom lukova. Na zidovima u unutrašnjosti crkve je sačuvan živopis koji datira iz 1533. godine. Živopis je posebno značajan jer je jedan od retkih iz prve polovine XVI veka.

Kulturno – istorijski kompleks "Milošev venac" obuhvata deo centralnog gradskog područja u kojem se nalaze najznačajniji objekti izgrađeni u vreme kada je Kragujevac bio prva prestonica moderne srpske države (1818 – 1841). Ime je dobio po Knezu Milošu Obrenoviću koji je Kragujevac proglasio za glavni grad tek oslobođene Srbije. Najznačajnije znamenitosti su skoncentrisane na levoj i desnoj strani Lepenice. Dvorski kompleks nije sačuvan. Milošev konak je srušen 1941. godine tokom bombardovanja, a mnogo pre njega izgoreo je i Ljubičin konak (Šareni konak) i srušene su vojne barake. Međutim, i danas

su očuvani pojedini objekti izgrađeni u periodu od 1818. do 1841. godine, u drugoj polovini XIX i do početka XX veka.

Amidžin konak je jedina do danas sačuvana zgrada iz kompleksa Miloševog dvora. Ime je dobila po upravniku kneževog dvora, Simi Milosavljeviću – Paštrmcu, zvanom Amidža (stric). Sagrađen je 1818. godine i reprezent je balkansko – orijentalnog stila. Konak je služio za smeštaj momaka koji su sačinjavali kneževu pratnju, kao i za prihvatanje nahijskih knezova i drugih viđenijih namernika prilikom njihovog dolaska kod kneza u Kragujevac.

Stara (Pridvorna crkva) podignuta je 1818. godine, njen ktitor je bio Knez Miloš Obrenović. Posvećena je Silasku Svetog Duha na apostole. Godine 1829. prvi put su zazvonila zvona sa ove crkve. Stara crkva je bila prva mitropolitanska, katedralna i dvorska crkva u oslobođenoj Srbiji. U njenoj porti su proklamovane gotovo sve važne odluke za srpski narod, hatišerifi, ustavi. Tu je održana Sretenjska skupština 1835. godine na kojoj je donet Prvi srpski Ustav.

Zgrada Stare skupštine se nalazi kraj Stare crkve. Skupštinska zgrada, koja je do danas sačuvana, podignuta je 1859. godine. Ovde su 1878. godine su pročitane odredbe Berlinskog ugovora, koji je Srbiji doneo nezavisnost.

Konak kneza Mihaila sagrađen je 1860. godine. Krajem XIX veka u njemu se nalazio Oficirski dom. Danas su u njoj uprava Narodnog muzeja i muzejska biblioteka.

Zgrada Gimnazije jedna je od najmonumentalnijih školskih zgrada podignutih u Srbiji u XIX veku. Sagrađena je 1887. godine i tada je prva Gimnazija u Srbiji, osnovana 1833. dobila svoju zgradu. Iz njenih učionica su 21. oktobra 1941. godine Nemci izveli na streljanje veliki broj đaka i profesora.

Zgrada Teatra je izgrađena 1928. godine, za potrebe prvog pozorišta u Srbiji. Na poziv Kneza Miloša u jesen 1834. godine u Kragujevac dolazi Joakim Vujić, koji 1835. godine osniva Knjažesko serbski teatar. Zgrada pozorišta izgrađena je između dva rata. Ispred zgrade se nalazi spomenik Joakimu Vujiću.

Zgrada gradske tržnice je sagrađena 1828/29. godine kao najlepša pijačna hala u Srbiji, a jedna je od prvih pokrivenih u tadašnjoj Evropi. Zgrada do danas nije promenila namenu.

Spomenik palim Šumadincima se nalazi u Malom parku, kod gradske Tržnice. Ovaj spomenik postavljen je 1932. godine i delo je poznatog vajara Antuna Augustinčića. Posvećen je borcima palim u ratovima za oslobođenje od 1804. do 1918. godine.

Zgrada Stare Livnice je jedan od najstarijih industrijskih objekata na ovim prostorima. Kada je 1851. godine Topolivnica premeštena iz Beograda u Kragujevac, počela je izgradnja industrijskog objekta. Sadašnja zgrada Livnice je iz osamdestih godina XIX veka i sagrađena je delimično na temeljima nekadašnje Topolivnice. Građena je po ugledu na slične industrijske objekte ove vrste u Nemačkoj i Francuskoj. Danas se u njoj nalazi Muzej "Stara Livnica".

Spomen park "Kragujevački oktobar" nalazi se na prostoru na kojem su nemački vojnici 21. oktobra 1941. godine streljali nekoliko hiljada Kragujevčana, muškaraca, žena i dece. U spomen na žrtve streljanja, čitav prostor Šumarica je pretvoren u Spomen park, koji se prostire na 352 hektara. Spomen park "Kragujevački oktobar" osnovan je 1953. godine i u njemu se, kraj Spomenika streljanim đacima i profesorima, svake godine održava manifestacija "Veliki školski čas".

Kroz Memorijalni kompleks vodi kružni put dug sedam kilometara. Posetioci mogu da vide lokacije na kojima se nalazi 30 masovnih grobnica, od kojih je deset humki umetnički oblikovano u spomenike. Na ulazu u Spomen park podignuta je imponantna zgrada - Muzej "21. oktobar" u čijoj je arhitekturi naglašena simbolika kragujevačke tragedije. Na teritoriji Spomen parka "Kragujevački oktobar" nalaze se i spomenici stradalima u Prvom svetskom, balkanskim i drugim ratovima na području Kragujevca.

Manastir Blagoveštenje Rudničko, u Stragarima, osnovan je krajem XIV veka, u vreme kneza Lazara. Nalazi se u podnožju planine Rudnik, kraj reke Srebrnice. Ktitor je nepoznat. Prvobitne freske su nastale na prelazu iz XIV u XV vek, a najstarija je „Strašni sud“. Rušen je i obnavljan tokom vekova, da bi potpuno bio obnovljen u XX veku. U njemu su boravili Karađorđe, Joakim Vujić, Feliks Kanic i drugi.

Manastir Voljavča se nalazi se na istočnim obroncima Rudnika, nedaleko od Stragara. Crkva posvećena Arhangelu Mihailu sagrađena je početkom XV veka. Turci su u više navrata rušili i palili ovaj manastir, a konačni izgled dobio je 1838. godine podizanjem kule zvonare. Ima dva, veoma stara konaka i ogradni zid. U manastiru je održano prvo zasjedanje Praviteljstvujušćeg sovjeta 1805. godine na čelu sa protom Matejom Nenadovićem i u njemu danas postoji spomen – soba posvećena tom događaju.

Manastir Drača se nalazi deset kilometara zapadno od Kragujevca. Crkva je posvećena Svetom Nikoli. Manastir je podignut 1734. godine, dok je živopis iz 1735. godine. Međutim, prilikom istraživanja u crkvi su nađeni tragovi starijeg sloja fresaka, pa se pretpostavlja da je na tom mestu postojala starija crkva, zasnovana u drugoj polovini XVI veka. Tokom XVIII i XIX veka manastir je bio značajan kulturni i duhovni centar ovog dela Srbije.

Manastir Denkovac se nalazi u blizini Velikih Pčelica. Crkva je posvećena Uspenju Presvete Bogorodice i građena je u duhu moravske škole. Nije poznato vreme utemeljenja, a prema narodnom predanju to je doba kralja Dragutina. Po predanju, ktitorke manastira Raletinac, Sarinac i Denkovac su bile tri sestre, Rala, Dena i Sara, koje su krajem XIV veka izbegle od Turaka i zasnovale ova tri manastira na mestu udaljenom od puteva.

Karađorđev Dom u Rači je sagrađen 1932. godine, po uzoru na srednjevekovne monumentalne dvorce. Dvospratna građevina sa pet zupčastih kula i razuđenom fasadom pleni svojom lepotom i kao takva je jedinstvena u Srbiji. Ova memorijalna građevina, u čijoj izgradnji je učestvovala i kraljica Marija Karađorđević, bila je namenjena za smeštaj sirote dece nekadašnje Dunavske banovine.

Hram Svetih Apostola Petra i Pavla u Rači je monumentalna crkva, sagrađena sredinom XIX veka u baroknom stilu. To je jednobrodna građevina dužine oko 27 metara, širine 11 metara i visine preko 33 metra. Ikonostas je rađen u bogatom duborezu sa pozlatom.

Etno kompleks „Petrovi dvori“ sa spomenikom Karađorđu u Viševcu sagrađen 2004. godine na dvestogošnjicu Prvog srpskog ustanka. Kompleks sačinjavaju drvene građevine, autentične za period početka XIX veka. U okviru kompleksa nalazi se i spomenik Đorđu Petroviću – Karađorđu, napravljen od bronzne prema skulpturi akademskog vajara Stanimira Pavlovića iz Beograda.

Manastir Kalenić je podignut početkom XV veka (1407-1413), za vreme vladavine despota Stefana Lazarevića. Freske ovog manastira imaju posebnu vrednost i zauzimaju zavidno mesto u srednjovekovnom srpskom slikarstvu. Svojom lepotom se posebno ističu „Svadba u Kani“ i „Sveti ratnici“. U manastirskoj porti se nalazi spomen-česma koja je izgrađena 1937. godine, a posvećena je kralju Aleksandru i svim poginulim Levčanima u ratovima za oslobođenje od 1912. do 1918. godine.

Manastir Preradovac se nalazi na 12 km udaljenosti od manastira Kalenić i jedan je od najstarijih kulturno-istorijskih spomenika na teritoriji Levča. Posvećen je Stefanu Prvovenčanom, prepodobnom Simonu monahu.

Manastir Raletinac

Manastir je u blizini sela Velike Pčelice, posvećen Svetim apostolima Petru i Pavlu. Po predanju Raletinac je osnovan kao isposnica manastira Denkovac. Danas je samostalan. Crkva je jednobrodna sa zasvedenim svodom, dok je priprata dekorativnija. Unutrašnjost crkve je jednostavno ukrašena.

Manastirak

Ne postoje pouzdani podaci kada je u mestu Velika Kruševica, nekoliko kilometara od Rekovca, podignut Manastirak ili Mali manastir, ali prema tradiciji, građevina je nastala početkom XV veka u vreme despota Stefana Lazarevića. Po svom obliku, načinu gradnje i dekoraciji pripada moravskoj školi. Vreme nastanka manastira određuje i vojnička kaciga iz vremena kneza Lazara, nađena prilikom zamene poda crkve.

Stari grad - Županjevac je jedna od najznačajnijih građevina rimskog doba i srednjeg veka. Grad je postojao još u doba Rimljana i bio je značajno vojno utvrđenje. Stari grad Županjevac, prestonica kneza Lazara, je građevina od velikog kulturnog značaja.

Kod naselja Županjevac nalaze se ostaci tri utvrđenja - grada. Jedan je bio na brdu Straževica, drugi u samom mestu, a treći nešto južnije kod sela Prevešt. Sve ovo su bili antički gradovi koji su obnovljeni u srednjem veku.

Crkva u Opariću je jedina crkva posvećena Svetom caru Konstantinu i Svetoj carici Jeleni u levačkom kraju i zadužbina je kralja Aleksandra Ujedinitelja. U crkvi se nalazi i spomen kosturnica izginulim ratnicima za oslobođenje Srbije levačkog i kragujevačkog okruga.

Crkva svetog Đorđa – Mauzolej porodice Karađorđevića, građen je u periodu od 1910. do 1930. godine u kombinaciji srpsko-vizantijskog stila. U Mauzoleju danas počivaju svih 5 vladara dinastije Karađorđević, kao i 24 člana najuže porodice. Izuzetnu osobenost oplenačkog hrama čini mozaička dekoracija koja se prostire na 3.570 m². Neverovatnih 15.000 nijansi boja i pozlata četrnaest i dvadeset karatnog zlata na preko 40 miliona mozaičkih kockica, Mauzolej na Oplencu svrstavaju u vrh svetskih kulturnih vrednosti .

Naspram Crkve na Oplencu, nalazi se letnja rezidencija kralja Petra, danas poznata kao **Petrova kuća**, potpuno sačuvane građevinske autentičnosti. U galeriji Petrove kuće prezentuju se tematske postavke vezane za dinastiju Karađorđević. Na ulazu u memorijalni park Oplenac, **Vinogradareva kuća** – galerija, dočekuje goste izložbom slika Nikole Graovca.

Karadorđev grad čini jezgro stare Topole. Građen rukom Vožda Karadorđa, utvrđeni grad je završen 1811. godine. Danas je za turiste otvorena sačuvana kuća pod čijim se krovom nalazi stalna memorijalna izložba „Vožd Karadorđe“, koja govori o vremenu Prvog srpskog ustanka i samom Karadorđu.

Na prostoru opštine Topola sačuvani su manastiri iz srednjeg veka, Nikolje i Pavlovac, biseri srednjevekovne arhitekture .